

PERSOANA NARATORULUI ÎN ROMANUL LUI ISABEL ALLENDE, *CASA SPIRITELOR*

MIHAELA ROȘU BÎNĂ
Colegiul Național „C. Brediceanu”, Lugoj

Cuvinte cheie: *instanțe narative, narator, personaj, heterodiegetic, subiectiv*

Discursul narativ, ca orice alt tip de discurs, indiferent de specie, complexitate și dimensiune, presupune un act de comunicare. Aplicat operei literare, modelul jakobsonian își dezvăluie limitele. În comunicarea de acest tip, este vorba de existența privilegiată a unui „emițător” care nu e decât o variantă a subiectului creator. Literatura, înainte de orice, este un act de cunoaștere care pentru a deveni cunoaștere este mai întâi comunicare între doi poli, autorul și cititorul. În această întâlnire, prin intermediul textului, există niște strategii menite să suprapună perspectivele despre lume și artă sau să le lase paralele. Textul narativ literar se caracterizează printr-o interacțiune dinamică între instanțe diferite, situate pe patru niveluri:

1. Autor concret – Cititor concret
2. Autor abstract – Cititor abstract
3. Narator – Naratar
4. Actor – Actor

Am ales una dintre aceste instanțe, din punctul nostru de vedere, cea mai incitantă, naratorul, pentru a-i urmări metamorfoza într-un roman de la granița secolului XXI: *Casa spiritelor* de Isabel Allende, scriitoare sud-americană prolifică, pe care am descoperit-o în urmă cu câțiva ani, cu atât mai mult cu cât între autorul concret, Isabel Allende, naratorul, la orice persoană ar fi el în roman, actorii Clara, Esteban Trueba și Alba există numeroase similitudini. Cu toate acestea, naratorul este o figură creată care aparține ansamblului

operei literare. În romanul amintit, el suferă metamorfoze deconcertante uneori pentru cititorul mai puțin avizat, relativizând perspectivele, amestecând în mod voit planul realității investigate cu cel al visului sau al imaginației.

Primul roman al prozatoarei, *Casa spiritelor*, apare în 1984 și se bucură de un succes fulminant la scurt timp după apariție. Acest prim roman, început ca mai toate cărțile sale în data de 8 ianuarie a aceluiași an este o saga familială, în linia celor cu care secolul al XX-lea ne-a obișnuit și care se desfășoară în America Latină, într-o țară care seamănă enorm cu Chile, dar al cărei nume nu este pomenit niciodată.

În centrul narațiunii se află familia del Valle. Mezina, Clara, copil dotat cu puteri supranaturale, cu un incredibil *păr... verde*, descrie zilnic în jurnalul său evenimentele care îi ating familia și, mai ales, pe sora sa cea mare, Rosa, de o frumusețe nepământească. Din seria pretendenților numeroși se distinge ambițiosul Esteban Trueba. Pentru a se ridica la înălțimea pretențiilor aristocraticei familii, după ce obține mâna Rosei, tânărul pleacă să câștige bani, angajându-se la minele din sud. Cu puțin timp înainte de căsătorie, viitoarea mireasă moare otrăvită din greșeală de un opozant politic al tatălui său. Covârșit de durere, tânărul aspirant la mâna Rosei se retrage la țară, dedicându-se întrutotul punerii pe picioare a unei ferme în ruină, abandonate de proprietarii ei. În câțiva ani, transformă proprietatea într-o afacere înfloritoare, semănând teroarea printre pauperii muncitori agricoli. După câțiva ani, reîntors în oraș, cere mâna Clarei, strania soră a primei logodnice. Între timp, își asigurase o descendență ilegitimă, violând-o pe una din servitoarea, Pancha Garcia. Această ramură bastardă a familiei Trueba, rămasă în plan secund, va deveni un element esențial al intrigii romanului. Nașterea fiicei Blanca, pasiunea încă din copilărie a fiicei latifundiarului pentru fiulul unui țăran de pe moșie, Pedro Garcia III, apariția Albei vor constitui premisele desfășurării epice de mare amploare.

În ciuda numeroaselor apropieri cu realitatea, *Casa spiritelor* nu este un roman autobiografic. Este, în mod cert, un roman de ficțiune a cărei geneză o descoperi cu destulă dificultate. Cu toate acestea, autoarea păstrează legături particulare cu episoade ale propriei

existențe. Isabel Allende scrie acest roman în exil. Punctul de plecare al romanului este moartea anunțată a bunicului matern alături de care a crescut și a cărui influență o recunoaște în lucrările ulterioare cu caracter autobiografic, *Paula*, *Suma zilelor*, *Țara mea inventată*. Anecdotele familiei pe care le-a introdus în narațiune au inspirat-o cu certitudine și prezența scriitoarei în roman este evidentă prin viziunea subiectivă asupra mediului familial și social pe fundalul căruia își construiește povestea.

Volumul de debut întrunește toate notele caracteristice unei opere românești și mai ales elementele configurative ale prozei latino-americane, reunind realismul magic cu ficțiunea istorică într-o apropiată filiație cu romanul lui Gabriel Garcia Marquez.

Narațiunea în romanul de debut, complexă, devine metodă de lucru și în romanele următoare. Autoarea oscilează între discursul la persoana a treia, al naratorului omniscient și cel la persoana întâi al Albei sau al bunicului Esteban, delegați să preia în anumite momente frâiele narațiunii, sau al spiritelor omniprezente în istoria romanescă.

Vocile acestea, ale naratorului și ale diferitelor personaje, au o singură orchestrație condusă de autorul a cărui autoritate, mai mult sau mai puțin discretă, se face simțită de la prima până la ultima pagină. Se împletesc într-un concert polifonic și adeseori deconcertant voci de intensități și tonalități diferite, construind straturi narrative suprapuse. Alunecările în trecut, rememorările sau acoladele temporale sunt posibile tocmai datorită acestei structuri narrative polifonice. Evenimentele familiei Trueba, când anecdotice sau bizare, când dramatice sau pline de cruzime, se înlănțuiesc, cresc unele din altele, cuvintele par a chema alte cuvinte, astfel încât ceea ce părea inițial restituirea unei colecții de amintiri familiale prețioase devine o saga pe mai multe generații a urmașilor lui Esteban.

Narațiunea heterodiegetică reprezintă structura de rezistență a construcției românești. Ea este străpunsă cu regularitate de discursul homodiegetic al personajelor care vin cu propria lor versiune asupra evenimentelor relatate anterior. Perspectivei obiective i se suprapune cea subiectivă, care pulverizează credibilitatea narațiunii anterioare, o pune sub semnul îndoielii sau în cel mai fericit caz justifică ceea ce părea de nejustificat. Trecerea de la o persoană la alta se face fără

nicio tranziție. Neprevenit, cititorul este pus în situația de a primi de la Esteban Trueba versiunea paralelă și personală a unui eveniment în care acesta a fost personajul principal sau care l-a afectat în mod particular. El vine astfel să contrabalanseze interpretarea dată de naratorul omniscient. Treptat, antipatia lectorului față de personajul plin de controverse se atenuază; amestec aproape inexplicabil de cruzime și gingășie, cu accese de furie dementială, dar și de generozitate absolută, personajul masculin întruchipează nu numai continentul sud-american, ci și secolul tulburat de mari conflicte sociale căruia îi aparține. Pasiunea, hotărârea și îndrăzneala strămoșilor săi hispanici, stăpâni absoluți ai oceanelor și mărilor, nemiloși cuceritori ai ținuturilor și triburilor sălbatice se regăsesc în construcția sa. Esteban are ceva din dimensiunea aproape mitologică a întemeietorilor evocați în romanul istoric publicat ulterior, *Ines a sufletului meu*. Latifundiarul autoritar, Stăpânul absolut de la Las Tres Marias nu poate stăpâni nici timpurile, nici evenimentele, cu atât mai puțin sentimentele femeilor din familia sa. Abia în amurgul vieții, bătrânul învață (cu ce preț?) lecția umilinței, a asumării propriilor păcate și, mai ales, a compromisului. Abdicarea de la propriile principii nu îl transformă într-un învins, ci dimpotrivă, pare să îi confere o nouă dimensiune, mai caldă, mai umană.

Epilogul îi aparține Albei, nepoata născută din dragostea Blancăi pentru Pedro Garcia al III-lea, și este scris în întregime la persoana întâi. De altfel, ea este cea care „dezleagă” firele demersului narativ: dorința de a scrie împreună cu bunicul său istoria familiei Trueba și a vremurilor în care au trăit generațiile sale. Prin urmare, Alba „se autodenunță”; îndărătul narațiunii la persoana a treia se află nepoata. Ea pune în ordine paginile Clarei, scrisorile, documentele, poveștile, anecdotele, revelațiile și vocile spiritelor care nu își încetează febrila activitate nici după dispariția bunicii clarvăzătoare și fantastice. Dacă spațiul narativ al lui Esteban este bine delimitat încă de la începutul romanului, epilogul ne lămurește și asupra rolului Albei. Nepoata nu este numai un simplu personaj, autoarea atribuindu-i o menire ceva mai extinsă. Ea este cea care înnoadă și desface firele țesăturii narrative, însăilând la un loc scrisele și nescrisele, văzutele și nevăzutele într-o istorie cuceritoare de o mare respirație epică. Acel

timid „eu” care apare la un moment dat în roman, în jurul paginii 100, și nu este al bătrânului, ar putea fi Alba, cititorul nerecunoscând-o deoarece la momentul respectiv ea nu este încă personaj; fiica Blancăi se va naște câteva pagini mai târziu. Cu toate acestea, narațiunea omniscientă depășește capacitățile Albei. Așa-zisa lipsă de convenții din final ascunde convenții și mai mari. Personajul feminin este mai degrabă o proiecție ficțională a scriitoarei. Îndărățul nepoatei se află Isabel Allende, cronicar modern și înzestrat al unui secol plin de cutremure sociale și controverse pe continentul sud-american cu care nu poți să nu rezonzi în orice parte a lumii te-ai afla.

Pe lângă plăcerea lecturii din lunga vară fierbinte care a trecut, romanul a fost și un excelent prilej de analiză a articulațiilor intime ale structurii romanești. Instanțele comunicării narrative pot primi, din perspectiva acestui discurs, noi valențe, iar reconsiderarea relației dintre cititor – autor – narator și personaje deschide noi posibilități demersului interpretativ.

Bibliografie critică:

- Eco, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Editura Pontica, 1997.
- Genette, Gérard, *Poetică și istorie*, în *Figuri*, București, Editura Univers, 1977.
- Genette, Gérard, *Introduction à l'architexte*, Paris, Seuil, 1979.
- Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale*, Paris, Editions de Minuit, 1963.
- Kayser, Wolfgang, *Wer erzählt den Roman?*, în *Studien zur Literatur*, Bern, Francke, 1958.

NARRATORS VOICE IN THE NOVEL *THE HOUSE OF SPIRITS* BY ISABEL ALLENDE (Abstract)

Keywords: *narrative instancy, narrator, heterodiegetic, subjectivity*

Literature represents an act of knowledge which, in order to become knowledge itself, requires, first of all, some type of communication between the sender and the receiver of the message. The narrative text is characterised by a dynamic interaction between various instances or facts.

The narrator, who is the most important metamorphosis of instance in a novel, is represented in the novel *The house of Spirits* by Isabel Allende. The South-American writer recreates the history of a family, making use of either an omniscient narrator, who retells the events in the third person singular or of the first person singular, thus embellishing Alba's or Esteban's perspectives or narrative voices.

This shifts in the narrative voices builds and leads to different narrative layers, creating an alleged collection of family "memories, gathered in a saga of generations.

Apart from the pleasure derived from the very reading of the novel, it also offers new possibilities to interpret and understand the relation between the reader-the author-the narrator and the characters.